ІНСТРУКЦІЯ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВОГО ЗВІТУ ПРО ПРОВЕДЕНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

1. Загальні положення

1.1. Ця Інструкція визначає основні вимоги щодо складання та оформлення «Наукового звіту про проведені наукові дослідження археологічної спадщини» (надалі Звіт).

1.2. Виконання правил, які передбачені цією Інструкцією, обов'язкове для всіх установ (організацій), які проводять археологічні дослідження, незалежно від їх відомчого підпорядкування.

1.3. Звіт є обов'язковою науковою документацією, яку кожний дослідник повинен скласти після проведення будь-яких наукових досліджень археологічної спадщини та подати до Польового комітету Інституту археології НАН України до 1 квітня наступного року після проведення досліджень.

1.4. Звіти зберігають у Науковому архіві Інституту археології НАН України — *єдиній державній установі, де знаходиться повна інформація про археологічні* дослідження, що проводяться на території України.

1.5. Первинна публікація результатів польових досліджень здійснюється лише в Україні українською або російською мовою. Вивезення паперових чи електронних копій Звітів, неопублікованих в Україні, забороняється.

2. Структура Звіту

2.1. Звіт має містити: титульний аркуш, зміст, перелік умовних позначень (за потреби), вступ, основну частину, висновки, додатки (альбом ілюстрацій, фотоальбом, негативи польових фотографій, контактні відбитки і їх, опис, негативи речового матеріалу, повний інвентарний опис знахідок, результати палеоботанічних, палеозоологічних, антропологічних визначень, якщо вони були оплачені за рахунок експедиції, та інші).

3. Вимоги до змісту

3.1. Звіт починається з титульного листа, на якому зазначені повна назва установи (організації), яка провадила археологічні дослідження, прізвище автора, назва Звіту, рік та місто *написання Звіту. Якщо авторами є декілька осіб, на* перше місце ставиться прізвище дослідника, на якого видавався відкритий лист.

3.2. Звіт має відображати всі археологічні дослідження (розвідки, розкопки тощо), які провадив дослідник на території району, міста, пам'ятки, охоронній археологічній території, у зонах охорони, в історичних ареалах населених пунктів, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під земною поверхнею, під водою на території України.

Якщо будь-які роботи, відображені у кваліфікаційному документі (Відкритому листі), не відбулися з тих чи інших причин, про це окремо треба зазначити у вступі Звіту.

3.3. Вступ Звіту має охоплювати відомості про організацію робіт, джерела їх матеріального забезпечення, учасників та їх дослідницькі функції, завдання досліджень та обсяг їх виконання, методику, яку використовували під час досліджень, зв'язок цих досліджень із попередніми роботами на об`єкті, а також відомості про подальші роботи на пам'ятці, якщо такі плануються.

3.4. Основну частину Звіту слід розпочинати з історико-архівних відомостей про всі польові дослідження (розкопки, розвідки) на території, яка зазначена у Відкритому листі, де проводились розвідки або розкопки. (Якщо йдеться про пам'ятку, яка досліджується не перший рік, достатньо посилань на попередні звіти.) Обов'язково треба вказувати мету досліджень (рятівні роботи на території пам'ятки (археологічного об'єкта).

3.5. Зазначається мета дослідження: розкопки з науковою метою (у цьому разі потрібно указати тему роботи), розвідки тематичні (наприклад, ознайомлення

з пам'ятками скіфського періоду зазначеного регіону), тотальні (для складання Державного реєстру нерухомих пам'яток України) та інші.

3.6. Звіт про результати археологічних розвідок має містити такі дані:

3.6.1. Докладний опис маршруту або району розвідки, пам'яток археології, які були досліджені, а також пам'яток археології, які не досліджувалися, проте відомі з письмових та архівних даних. До опису потрібно додати карту, на яку нанесені всі археологічні об'єкти з їх нумерацією та легендою з розшифруванням номерів. Для зручності користування звітом досліджені об'єкти бажано розміщувати в хронологічному порядку (палеоліт, неоліт, епоха бронзи і т. д.), у кінці звіту додавати алфавітний список обстежених пунктів.

3.6.2. Опис об'єктів за схемою: назва, географічне положення, прив'язки, топографічні особливості, форма, розміри, орієнтація, число одиниць у груповому об'єкті, характеристика культурного шару (його потужність, глибина залягання, насиченість знахідками), стан поверхні, поширення знахідок, виявлених на поверхні, історія відомостей про археологічний об'єкт (пам'ятку), а також відомості про те, на чиїй землі він знаходиться, як використовується і чи зазнає руйнування.

3.6.3. Топографічний план кожного археологічного об'єкта, який досліджувався, та ситуаційний план місцевості, який охоплює околицю археологічного об'єкта і достатній для характеристики геоморфологічної ситуації. Для обох планів має бути надійна топографічна прив'язка до постійних орієнтирів. Як доповнення можна використовувати дані супутникової прив'язки.

Шурфи та зачистки, які були проведені на археологічних об'єктах, треба зафіксувати на плані із зазначенням їхніх розмірів і описом стратиграфії.

3.6.4. Плани та профілі усіх шурфів і зачисток, незалежно від наявності або відсутності культурного шару.

3.6.5. Польові фотографії та рисунки речового археологічного матеріалу, знайденого під час розвідки.

3.6.6. Повний опис знахідок або польовий колекційний опис.

3.7. Звіт про результати археологічних розкопів має включати такі дані:

3.7.1. Повний опис археологічної пам'ятки за схемою: назва, географічне розташування, топографічні особливості, площа, стан збереженості пам'ятки, потужність та особливість культурного шару.

3.7.2. Топографічний план пам'ятки, який виконують за допомогою інструментальних засобів і на якому потрібно зазначити в масштабі всі розкопки, шурфи, траншеї, що проводив дослідник у звітному польовому сезоні, а також нанести й ті, що були зроблені раніше. На плані треба зафіксувати репер, від якого у ході розкопок проводився відлік усіх відміток глибин.

3.7.3. Характеристику методики розкопів з обґрунтуванням її вибору.

3.8. Опис поселень, який проводиться за розкопами та шарами. Крім характеристики всіх особливостей культурних нашарувань, потрібно докладно описати всі виявлені житла, господарські споруди, вогнища, ями та інші об'єкти з описом їх розташування, розмірів, форм, орієнтування, стратиграфією тощо.

3.8.1. Поширення археологічного матеріалу по площі розкопу (по стратиграфічних шарах) із кількісною характеристикою та первісною типологічною класифікацією матеріалу.

3.8.2. Пошарові плани кожного розкопу, плани поверхні розкопу та материка з відмітками глибин, а також профілі стінок котловану і проміжних брівок.

3.8.3. На планах фіксують усі особливості будови культурного шару, усі виявлені споруди, а також речовий матеріал із зазначенням нівельованих відміток їх глибин. Плани та профілі виконують в одному масштабі, на профілях, як і на плані, відмічають межі квадратів. Профілі стінок розкопу мають відображати дійсну стратиграфічну ситуацію. Неприпустимо робити узагальнену стратиграфію (за кілько-ма профілями).

3.8.4. Докладний опис усіх виявлених у розкопі кам'яних, цегляних, дерев'яних та інших споруд, а також детальні плани кожної споруди, розрізи, фасировки та інші архітектурні креслення з відмітками глибин. Опис споруд (для кожної має бути свій номер) містить її форму, розміри (на рівні виявлення та на рівні дна), глибину від рівня виявлення, рівня поховального ґрунту та від найближчо-

го репера. До опису кладок (для кожної має бути свій номер) входять не тільки розміри, а й рядність, пошаровість, фасадність. Якщо йдеться про різночасові об'єкти, потрібно зазначати їх взаєморозташування. Опис за комплексами треба узгоджувати зі стратиграфічними даними. Слід ураховувати також «горизонтальну (просторову) стратиграфію».

3.8.5. Бажаною умовою сучасної методики розкопок поселень є статистичні таблиці, складені на основі польових списків (іноді — це описи невзятих знахідок). Ідеться про зведену таблицю всіх знахідок, вийнятих з культурного шару, а також розподіл їх за горизонтами та об'єктами.

3.8.6. У кінці звіту про розкопки поселення дається загальна характеристика матеріалу *по групах, робляться стратиграфічні спостереження.*

О б о в ' я з к о в о:

3.9. Опис розкопок могильників починається із загальної характеристики могильника і супроводжується загальним планом могильника з нанесенням на нього всіх об'єктів (могил, ям, культових площадок, тощо), відкритих у попередні роки.

3.9.1. Подається докладна характеристика кожного розкритого поховання чи ями незалежно від збереженості та наявності в ній антропологічних залишків і знахідок.

3.9.2. Опис кожного поховального комплексу з повною характеристикою поховальної споруди, із зазначеними розмірами та глибинами (від материка, рівня поховального чорнозему, рівня сучасної поверхні та в обов'язковому порядку — від репера), форми, конструктивних деталей та заповнення ями з описом положення кістяків і пози кожного похованого, а також виявленого в ямі інвентарю з визначенням його розташування щодо кістяка.

3.9.3. Після опису поховальної споруди описують інвентар. Кожному предмету з *виявленням надається номер у похованні і на плані. Через виноску номера його* описують за схемою: назва, матеріал, форма, орнамент, розміри, по можливості — аналогії та датування. Цей опис у скороченому вигляді повторюють у колекційному описі чи в описі індивідуальних знахідок.

3.9.4. У кінці опису обов'язково дають висновки про культурну належність пам'ятки та її датування.

3.9.5. План могильника з фіксуванням усіх виявлених поховань із точним відтворенням форми, розмірів та орієнтуванням ям.

3.9.6. План кожного розкритого поховання з відмітками глибин, на якому представлені точно обриси ями, зображення кістяка, усіх елементів обряду (підстилка, подушка, вогнище, залишки домовини тощо) та всіх предметів з їх нумерацією та легендою з розшифруванням номерів. До планів поховань додають їх розрізи в масштабі. Лінії розрізів відмічають на планах. Як правило, поховання фіксують у масштабі 1 : 10 або 1 : 20. Деталі поховання, які дають змогу провести ту чи іншу реконструкцію, фіксують у масштабі 1 : 5, 1 : 10 або 1 : 20.

3.9.7. *План і розріз кожного кургану в єдиному масштабі з фіксуванням усіх* особливостей будови насипу, поховання та поховальних споруд. На планах і профілях потрібно зазначати відмітки глибин, які відображають усі особливості спорудження курганів і поховальних комплексів.

3.9.8. Опис кожного розрізу кургану з описом послідовності побудування насипу та прив'язкою насипу до того чи іншого поховання.

3.9.9. Польові фотографії пам'яток, розкопів на різних стадіях їх проведення. Документують фотографічно всі профілі розкопів та розрізи курганних насипів, усі виявлені археологічні споруди, конструкції та інші об'єкти, усі поховання і всі ями.

3.9.10. Рисунки та фотографії речового та іншого матеріалу.

3.9.11. Повна характеристика речового матеріалу після його камерального опрацювання, статистичні дані за матеріалами, занесеними до польових списків, і, по можливості, дані щодо вивчення кісток, результати вивчення інших знахідок методами природничих наук тощо.

3.10. До Звіту додається Акт передачі археологічних колекцій, одержаних у результаті розвідок, розкопок, до державних установ, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети.

Якщо до моменту здачі Звіту робота над колекцією не була закінчена, то має бути надана довідка установи (організації), яка проводила археологічні дослі-

дження, із зазначенням місця здачі колекції. У такому випадку документ про здачу археологічної колекції на державне зберігання має бути наданий у термін, зазначений у довідці.

3.11. До складу Звіту як додаток входить уся польова археологічна документація, яка зберігається в Науковому архіві Інституту археології НАН України або в установах (організаціях), які проводили археологічні дослідження і які мають належні умови та дозвіл для її зберігання. Це:

— щоденник;

— польові списки (списки матеріалів, не взятих у полі);

— польові креслення та їх опис;

— негативи польових фотографій, контактні відбитки і їх опис, негативи речового матеріалу, знятого під час камеральної обробки (для усіх негативів та контактних відбитків має бути шифр експедиції);

— повний інвентарний опис знахідок.

3.12. Інститут археології НАН України має право у разі потреби вимагати від дослідників, які працювали від імені іншої наукової установи, оригінали польової документації для огляду (щоденники, колекційні описи, креслення тощо).

4. Правила оформлення Звітів

4.1. Текст має бути оформлений відповідно до стандарту ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки й техніки. Структура і правила оформлення».

4.2. Текст Звіту має бути представлений у друкованому вигляді, складений українською або, як виняток, російською мовою, на одній стороні аркуша білого формату А4 (210 × 297 мм) через два міжрядкових інтервали, із залишенням берегів таких розмірів: лівий — не менше 20 мм, правий — не менше 10 мм, верхній — не менше 15 мм, нижній — не менше 20 мм.

Шрифт друку має бути чітким, стрічка — чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту має бути однаковою.

Вписувати в текст Звіту окремі іншомовні слова, формули, умовні знаки можна чорнилом, тушшю, пастою тільки чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту має наближатися до щільності основного тексту.

Друкарські помилки, описки і графічні неточності, які виявилися в процесі написання Звіту, можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою й нанесенням на тому самому місці або між рядками виправленого тексту машинописним способом.

4.3. Нумерація сторінок наскрізна починаючи з першої сторінки. Звіт починається зі змісту із зазначенням сторінок розділів, а також інформації про комплектування (кількість томів, додатків, альбомів ілюстрацій тощо).

4.4. Карти, креслення, рисунки й фотографії переплітають з текстом або зводять у спеціальний альбом, формат якого не має перевищувати 45 × 32 см.

4.5. Звіт треба акуратно оформити та підготувати до постійного зберігання в Науковому архіві Інституту археології НАН України, а саме:

— звіт понад 250 сторінок бажано розділяти на томи: текстову та ілюстровану частини. Креслення великого формату складають за стандартом в окрему папку. За розмірів креслень більше за А3 їх потрібно поділити на декілька;

— аркуші у Звіті мають бути відповідної якості, щоб сторінки не злиплювалися;

— сторінки слід склеювати клеєм ПВА по всьому периметру аркуша (клей ПВА не руйнує папір, не підпадає під бактеріальне розкладання та не піддається усушці з часом);

— креслення для Звіту виконують тушшю на креслярському папері і подають у Звіті у вигляді ксерокопії або комп'ютерного роздруку у форматі, зручному для подальшого користування.

4.6. Забороняється для оформлення Звіту використовувати:

— скотч або липку стрічку, додавати до Звіту слайди, бо вони мають обмежений термін зберігання;

— металеві кріплення для оправлення Звіту (стикаючись з папером, метал піддається корозії);

— пластикову спіральну канцелярську оправу для Звіту понад 100 сторінок (її термін зберігання — до 2 років).

4.7. Креслення (карта, план, профіль тощо) надаються до Звіту з розшифру-

ванням усіх умовних позначень і лінійних масштабів (з цифровим значенням його ділення). На усіх планах і картах потрібне орієнтування за сторонами світу. Лінійний масштаб слід позначати на всіх рисунках і фотографіях знахідок, навіть коли вони виконані в натуральному розмірі.

4.8. Ілюстрації бажано розміщувати за комплексами у тій послідовності, в якій вони описані в тексті. Між текстом та альбомом Звіту має існувати зв'язок у вигляді посилання в тексті на всі таблиці й рисунки всередині таблиці.

4.9. Таблиці альбому нумерують і забезпечують коротким підписом (експедиція, рік, пункт дослідження, назва об'єкта, пам'ятки, розкоп, шар, квадрат, поховання тощо).

У підписах під польовими фотографіями, крім назви знімка, потрібно зазначати напрямок зйомки. Загальний список ілюстрованого матеріалу не може замінити підписи під рисунками.

4.10. Бажано до Звіту на твердих носіях (папері) додати його копію на електронних носіях, а саме на CD-дисках, як виняток допускається і floppy-disk.

5. Облік та експертиза звітів

5.1. Належним чином оформлений Звіт подають до Польового комітету Інституту археології НАН України. Звіт, не зданий до Польового комітету Інституту археології НАН України до вищезазначеного цією Інструкцією терміну (п. 1.3), вважається боргом і є підставою подальшої заборони дослідникові самостійно проводити будь-які археологічні дослідження.

5.2. Польовий комітет Інституту археології НАН України реєструє Звіт у відповідних графах «Книги видачі кваліфікаційних документів (Відкритих листів)» і передає на рецензування провідним фахівцям Інституту археології НАН України відповідного профілю. Потім Звіт розглядають на засіданнях Польового комітету.

5.3. Експертиза Звіту проводиться протягом двох місяців після надходження до Інституту археології НАН України, крім випадків, коли Звіт подають після 1 квітня.

5.4. По кожному Звіту Польовий комітет дає висновок із викладеними зауваженнями та оцінкою польової діяльності і звітності. Залежно від якості ведення розкопок і розвідок, а також змісту та оформлення, Звіт може бути:

— затверджений без зауважень;

— затверджений з рекомендаційними зауваженнями;

— прийнятий з відстрочкою затвердження на термін, коли будуть надані додаткові матеріали (опис, креслення, фотографії тощо) та виправлені критичні зауваження;

— повернутий на доробку автору;

— визнаний незадовільним.

5.5. У разі позитивної рецензії Звіт передають до Наукового архіву Інституту археології НАН України на постійне зберігання під підпис відповідальної особи.

5.6. Негативну рецензію або ту, що містить певні зауваження рецензента, Польовий комітет пересилає авторові Звіту, який має виправити зауваження протягом двох місяців. При цьому сам Звіт залишається у Польовому комітеті і передається до Наукового архіву лише після доопрацювання.

До нового варіанта виправленого Звіту потрібно додати пояснювальну записку з позначкою про виправлені зауваження із зазначенням сторінок, номерів таблиць, рисунків, креслень, описом документів, якими доповнено звіт. Потрібно також дати пояснення щодо деяких критичних зауважень, які автор не зміг урахувати під час доопрацювання Звіту.

5.7. Перегляд незадовільної оцінки можливий, якщо автор після отримання висновку щодо Звіту надасть до Польового комітету оригінал польової документації (щоденники, польові креслення, фотоплівки тощо). Якщо останні засвідчуватимуть якість виконання польових робіт, а незадовільна оцінка зумовлена несумлінністю автора до написання та оформлення Звіту, то може бути прийнято рішення про написання дослідником нового Звіту.

5.8. Якщо дослідник відмовився переробляти звіт, останній здається до Наукового архіву з відповідною негативною рецензією, яка зберігається там разом із звітом довічно. Цей дослідник не має права на подальші наукові дослідження та на отримання кваліфікаційного документа (Відкритого листа).

5.9. У разі неодноразових повторень зауважень рецензентів на Звіт дослідника викликають на засідання Польового комітету Інституту археології НАН України, на якому він разом з рецензентами розглядає зауваження останніх. У разі потреби Польовий комітет виносить пропозиції керівництву Інституту археології щодо позбавлення дослідника кваліфікаційного документа (Відкритого листа) або зниження його форми, а також щодо заборонення протягом одного року надавати рекомендації іншим особам науковими співробітниками, які дали зазначеному дослідникові рекомендації для отримання кваліфікаційного документа (Відкритого листа).

5.10. Негативний висновок щодо Звіту Польовий комітет надсилає керівництву установи, яка проводила археологічні дослідження, та авторові Звіту.

5.11. Про виникнення боргу (неподання Звіту) Інститут археології НАН України повідомляє керівника організації до кінця наступного за звітним року.

5.12. Якщо борг (Звіт) не надійшов до Інституту археології НАН України після листа до керівництва установи (організації), що подавала заяву на отримання листа, нові заяви цієї організації на отримання кваліфікаційного документа (Відкритого листа) для її співробітників не розглядаються.

6. Використання Звітів для наукової роботи

6.1. Інститут археології НАН України, згідно зі своїм статутом, гарантує авторам розкопок виключні права на використання археологічних матеріалів для наукової обробки й публікації впродовж 5 років із часу закінчення польових робіт.

6.2. З моменту надходження Звіту на постійне зберігання до Наукового архіву Інституту археології НАН України ним можуть користуватися наукові співробітники, які мають офіційний дозвіл, отриманий від керівництва Інституту, а також за згодою автора впродовж 5 років із часу закінчення польових робіт. Ознайомлення зі Звітом керівництво Інституту дозволяє на підставі офіційного запиту установи (організації), яка має археологічний профіль.

6.3. За будь-якого використання матеріалів Звіту у науковій або іншій роботі є обов`язковим відповідне посилання на цей Звіт.

6.4. Копії Звітів можуть надаватися організаціям (установам), які організували археологічні дослідження, музеям або іншим закладам, до яких передають на зберігання археологічні колекції. У разі проведення археологічних робіт за кошти будівельних або господарських організацій — за їх вимогою про надання Звіту.

До державних органів охорони культурної спадщини копії Звітів можуть бути надані, якщо ці установи фінансують проведення археологічних досліджень. Організації (установи), до яких надходять копії Звітів, мають гарантувати неможливість використання цих Звітів з науковою метою.